

Rapport 2009:3

Arkeologisk förundersökning

Akut vattenläcka i Linköpingsgatan - kvällsarbete i novembermörker

RAÄ 5

Linköpingsgatan vid Järnvägsparken

Skänninge stad

Mjölby kommun

Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Akut vattenläcka i Linköpingsgatan

- kvällsarbete i novembermörker

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte och metod	5
Undersökningresultat	6
Källor	8
Tekniska uppgifter	9
Bilaga 1. Profilritning	10

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

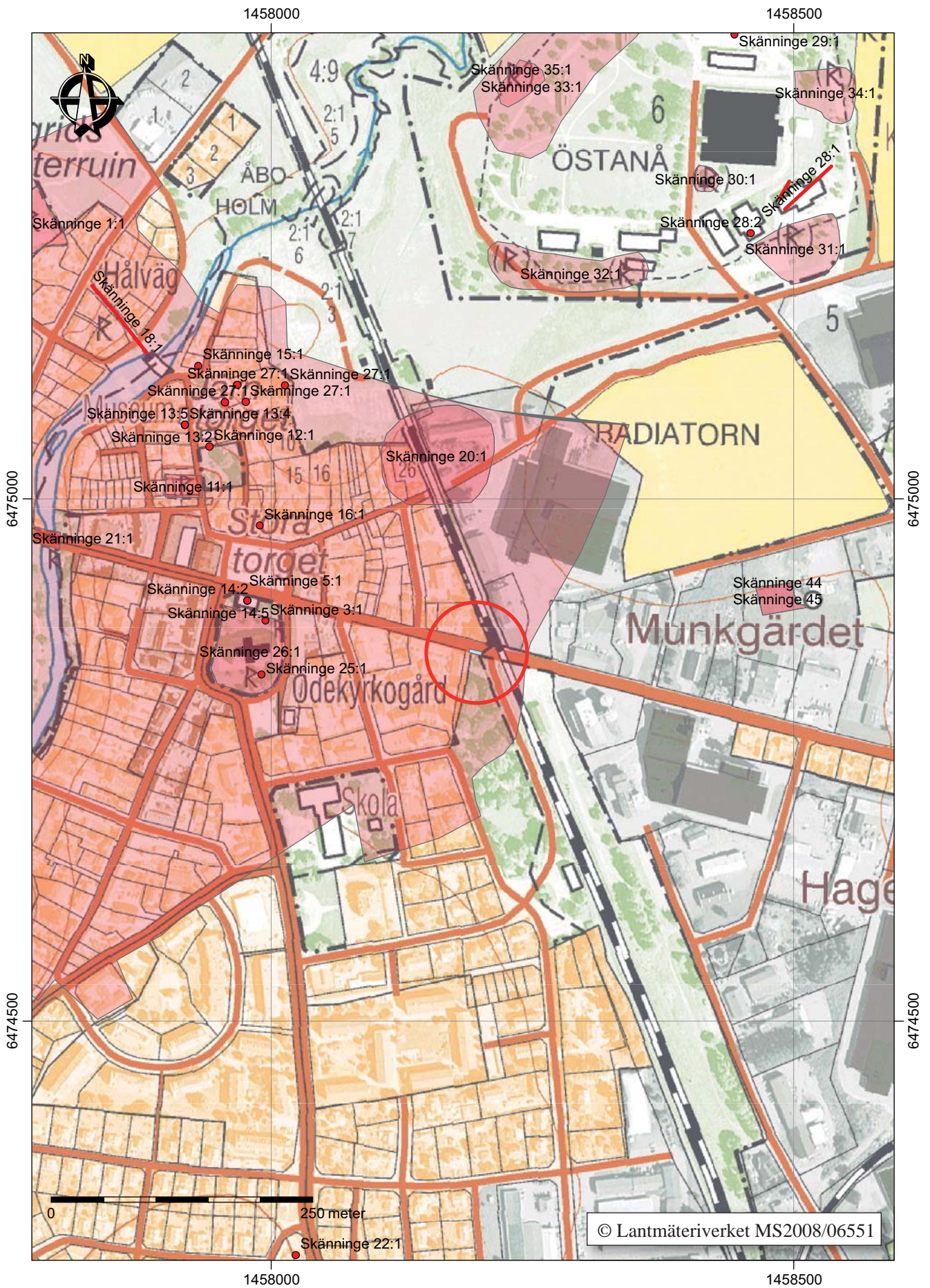
Under november 2008 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med en akut vattenläcka i Linköpingsgatan, strax väster om järnvägsövergången vid Järnvägsparken i Skänninge. Arbetet utfördes akut på kvällstid på uppdrag av Tekniska kontoret, Mjölby kommun.

Längs schaktväggen mot Järnvägsparken i söder framkom en ostörd stratigrafi med fet lerig kulturjord och två nivåer med stenläggning. Den övre stenläggningen vilade på ett sättlager innehållande sandblandade raseringsmassor med bitar av kalkbruk och tegelkross. Stenläggningarna framkom på 1,60 respektive 2,10 m djup under befintlig gatunivå. Undergrunden, som består av lerig silt, framkom på 2,20 m djup.

Ann-Charlott Feldt

1:e antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde den 27 november 2008 en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med schaktningar för en akut vattenläcka i Linköpingsgatan, strax väster om järnvägsövergången vid Järnvägsparken i Skänninge. Arbetet utfördes akut på kvällstid på uppdrag av Tekniska kontoret, Mjölby kommun.

Eftersom att läckan uppstod efter ordinarie kontorstid och gjorde flera kvarter utan vatten, kontaktade Tekniska kontoret undertecknad som under kvällen kunde åka ut och utföra en schaktningsövervakning. Biträdande länsantikvarie Carin Claréus vid Länsstyrelsen Östergötland meddelades i efterhand av undertecknad. Tekniska kontoret i Mjölby kommun svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för förundersökningen samt rapportarbetet var undertecknad. Totalt grävdes ett 12 m långt, 4 m brett och 2,5 m djupt schakt och en del av vattenledningen byttes ut.

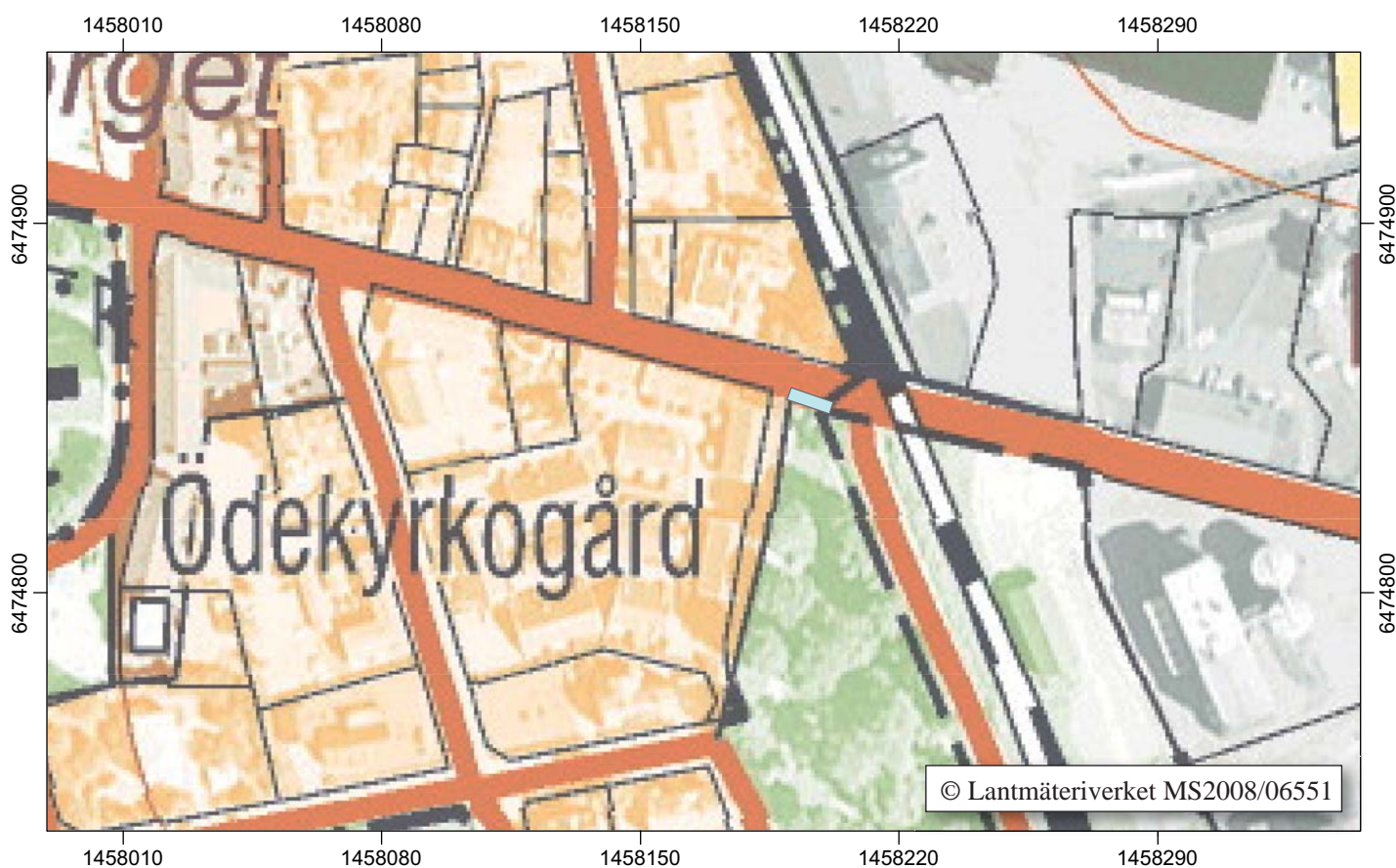
Områdesbeskrivning

Skänninge är beläget centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt som en centralort under 1000- och 1100-talen. Skänninge

omnämns första gången år 1178 i ett skyddsbrev utfärdat för biskopsstolen i Linköping av påven Alexander III (DS 74). Där omnämns *mansionem juxta skeningiam cum appendiciis suis, d v s* "en gård invid Skänninge med intilliggande ägor". Att man orienterar sig utifrån Skänninge antyder att detta var en välkänd plats vid denna tid.

Skänninge nådde sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och under hela 1300-talet var Skänninge en betydande stad. Ett hospital fanns troligen redan år 1208 och ett dominikankonvent etablerades år 1237 inte långt från det nu aktuella undersökningsområdet. År 1248 hölls ett viktigt kyrkomöte i staden (DS 347-360) och dominikanernas systrakonvent, S:ta Ingridis kloster, etablerades väster om Skenaån på 1270-talet. År 1285 omtalas ett mynthus och stadens sigill är känt från 1301. 1400-talet innebar en stark tillbakagång och under 1500-talet verkar Skänninge snarast haft karaktären av en förstörd bondby (Hasselmo 1983).

Generellt är kulturlagren i Skänninge diffusa och svåra att datera. Brandlager från de stora stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Sannolikt har bebyggelsen varit gles i förhållande till många andra medeltida städer. Detta gör att begränsningarna för den medeltida staden är osäkra (RAÄ 5, Skänninge).

Figur 3. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:2 000.

Vid undersökningar inom och i anslutning till stadsområdet har även förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen, vilket kan antyda en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad (Feldt 2004).

Det aktuella området ligger i den östra delen av RAÄ 5, Skänninges medeltida stadsområde, strax söder om platsen för det medeltida dominikankonventet, S:t Olof. Vid undersökningar i Vistenagatans östra del har kol daterats till senneolitikum (Carlsson m fl 2000:79). En undersökning i Järnvägsparken (Karlsson & Stibéus 2003) har visat på en tidigmedeltida lämningar i form av ett grophus och östersjökeramik. I det intilliggande kv Sprättebrunn har oväntat kraftiga kulturlager påträffats (Svensson 1979, Nydolf 1980).

Vid schaktningar för ett antal vattenläckor i Linköpingsgatan hösten 2000 var två av schakten placerade i nära anslutning till det nu aktuella (Feldt 2001). I dessa konstaterades att kulturlagren i området överlagrades av mycket kraftiga, 1-1,5 m tjocka fyllnadslager. Under fyllnadslagren fanns flerskiktade kulturlager som fortsatte ner till 1,5-2 m djup. I schaktet närmast Stationsgatan fanns ett kraftigt dike fyllt med omrörda brandrester.

Strax väster om det nu aktuella schaktet har ytterligare en vattenläcka lagats (Ternström 2001). Vid detta tillfälle berördes endast sentida fyllnadsmassor. Även ett kabelschakt som grävdes intill visade sig endast beröra fyllnadsmassor (Björkhager 2002).

Samtidigt som vattenläckan uppstod pågick ett större schaktningsarbete där en högspänningskabel

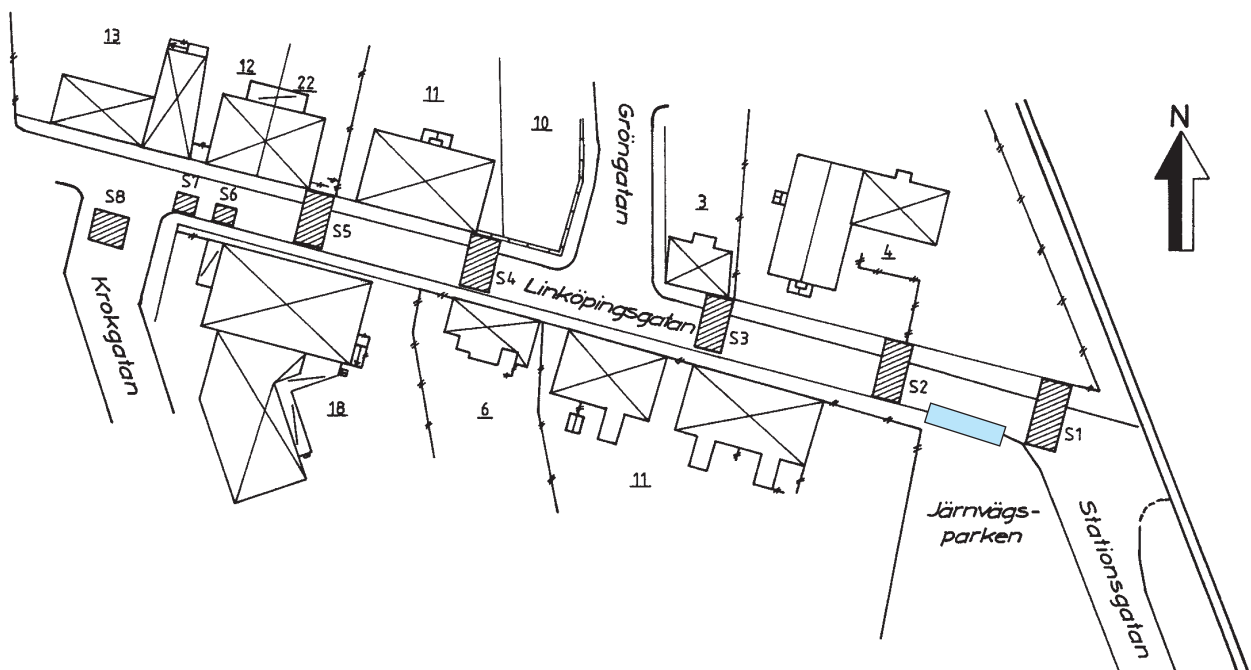
grävdes ner tvärs genom Skänninge, längs Vadsteganagatan och Linköpingsgatan. Strax intill schaktet för vattenläckan hade några dagar tidigare grävts en tryckgrop och tryckts en ledning under järnvägen. I denna grop framkom en större, stenfylld, nedgrävning som möjligen kan vara spår efter en igenfylld brunn eller ett djupare dike. I den övre delen av stenfyllningen framkom hushållsavfall i form av fajans- och flintgods skärvor som sannolikt kan dateras till årtiondena runt år 1900 (Feldt pågående fältarbete).

Syfte och metod

Det huvudsakliga syftet med förundersökningen var att tillse att fast fornlämning skadades i så liten utsträckning som möjligt. Fast fornlämning som berördes av arbetsföretaget skulle undersökas och dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt även dateras.

Schaktets placering bedömdes kunna möjliggöra ett bättre tolkningsunderlag för den ovan nämnda stenfyllda nedgrävning som påträffats några dagar tidigare i samband med schaktningar strax intill. Kulturlager i schaktet skulle även kunna visa på äldre gatunivåer i Linköpingsgatan och eventuellt klargöra dateringen av dessa.

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes i form av en schaktningsövervakning på kvällstid i ljuset av strålkastare. Fast fornlämning undersöktes genom skiktvis maskinschaktning och dokumenterades genom fotografering, inmätning och handritning. Det var p g a vattenläckan inte lämpligt att handgräva

Figur 4. Schaktplan som visar det nu aktuella schaktet (ljusblått) och de schakt som grävdes i Linköpingsgatan i samband med att ett antal vattenläckor lagades hösten 2000 (Feldt 2001).

kulturlagren annat än genom profilrensning efter att schaktet grävts upp och tömts på vatten. Dokumentationsmaterialet i form av foton, fält- och renritningar förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Undersökningsresultat

Huvuddelen av schaktningen berörde endast moderna fyllnadsmassor och bärlager. Längs schaktväggen mot Järnvägsparken i söder framkom dock en ostörd stratigrafi (bilaga 1). De bevarade kulturlagrens mäktighet uppgick till ca 0,60 m och över dessa fanns ca 1,60 m tjocka fyllnadsmassor. Undergrunden, som består av lerig silt framkom på 2,20 m djup.

De övre fyllnadsmassorna utgjordes dels av bärlager och sentida grusfyllningar, dels av feta humösa lager tolkade som påförd matjord och ett kraftigt siltigt lager som även det bedömdes vara påfört. Med tanke på ljusförhållandena råder dock viss tveksamhet om tolkningen av dessa lager.

Under de påförda lagren framkom två nivåer med stenläggningar, tolkade som gatunivåer. Den övre stenläggningen bestod av 0,05-0,10 m stora stenar som vilade på ett 0,05-0,10 m tjockt sättlager innehållande sandblandade raseringsmassor med bitar av kalkbruk och tegelkross. Denna stenläggning

påträffades på 1,60 m djup under dagens gatunivå. Murbruket i sättlagret kom från två olika kalkbruksblandningar. Den ena blandningen indikerar en eftermedeltida datering medan det inte finns något som motsäger en medeltida datering av den andra. Sammantaget visar de att stenläggningen tillkommit under efterreformatorisk tid.

En andra förmodad gatunivå framkom på 2,10 m djup under dagens gata. Denna utgjordes av en gles stenläggning med 0,05-0,20 m stora stenar vilande direkt på ett lager som närmast påminde om infiltrerad silt. Det framkom inget daterande material i anslutning till denna äldre stenläggning.

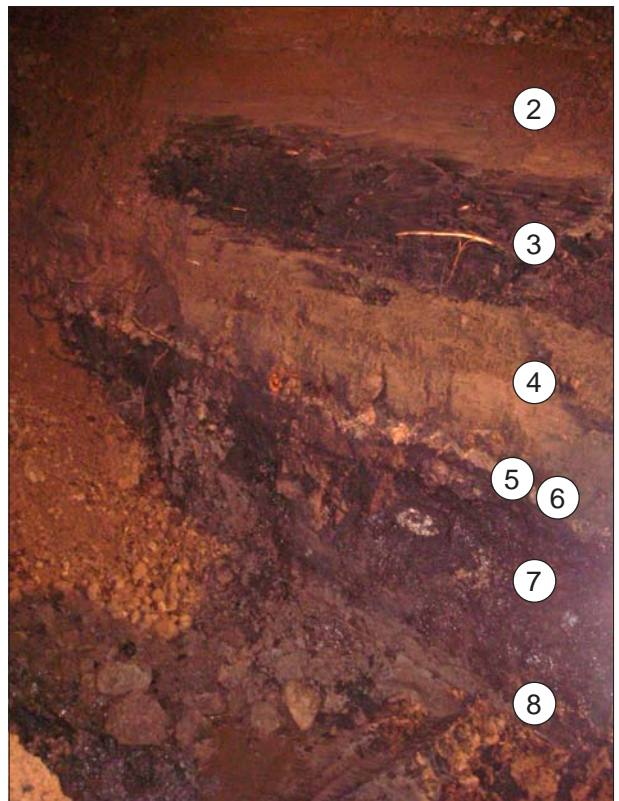
De båda stenläggningarna åtskiljdes av ett 0,40 m tjockt lager med fet mörk kulturjord. Sannolikt rör det sig om flera olika lager men det gick inte att fastställa om så var fallet på grund av ljusförhållandena vid undersökningstillfället. I lagret fanns spridda stenar men inte några mer sammanhängande stråk som skulle kunna tyda på ytterligare gatunivåer mellan de båda ovan beskrivna. Inga fynd upptäcktes i lagret.

Iakttagelserna i schaktets södra vägg visade sig inte kunna ge några ledtrådar till tolkningen av den ovan nämnda stenfyllda nedgrävning som tidigare påträffats, trots att det endast kan ha skilt ca 1 m mellan de båda schakten.

Figur 5. Schaktning för vattenläckan pågår. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

Figur 6a-e. Arbetsbilder. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

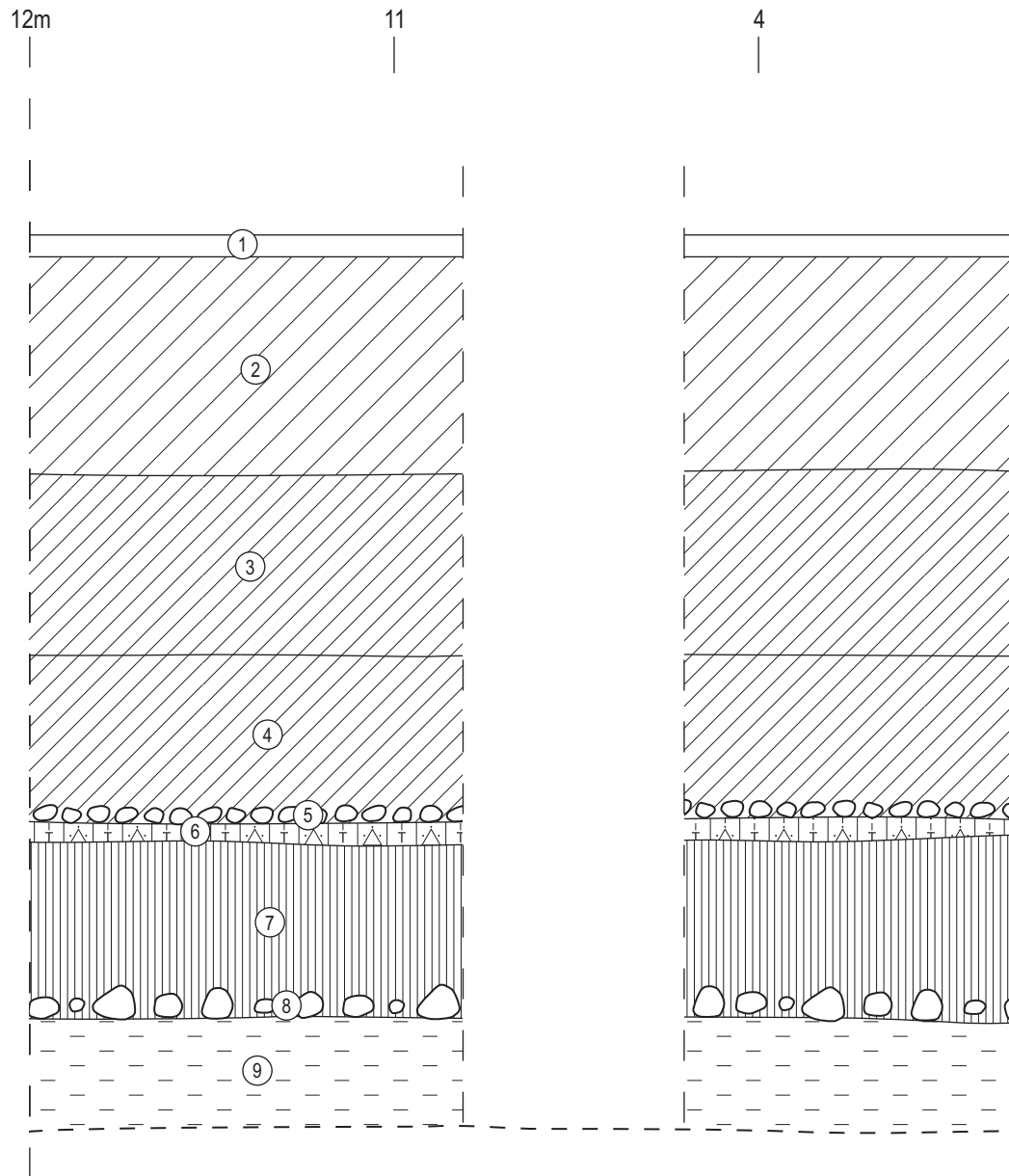
Figur 7. Bevarade kulturlager i den södra schaktväggen. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

Källor

- Björkhager V. 2002. *Lilla Vallgatan, Järnvägsparken, Linköpingsgatan*. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport 42:2002. Östergötlands länsmuseum.
- Carlsson T m fl. 2000. *Ett arkeologiskt linjeprojekt i västra Östergötland*. RAÄ Rapport 2000:12. Linköping
- Diplomatarium suecanum* (DS). 2001. De svenska medeltidsbrev i svenskt Diplomatariums huvudkartotek. CD version 2 Riksarkivet.
- Feldt A-C. 2001. *Linköpingsgatan*. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport 32:2001. Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala Universitet
- Feldt A-C. i manus . *Kriminalvårdsanstalten i Skänninge - Vikingatid och medeltid mellan kloster och hospital*. Basrapport. Arkeologiska undersökningar 2003 och 2004. Kv Östanå 6, Kriminalvårdsanstalten, Skänninge. Rapportmanus. Östergötlands länsmuseum
- Hasselmo M. 1983. *Skänninge, Medeltidsstaden 40*, Riksantikvarieämbetets Rapport. Stockholm
- Karlsson P & Stibéus M. 2003. *Järnvägsparken i Skänninge*. RAÄ UV Öst Rapport DAFF 2003:2. Linköping
- Nydolf N-G. 1980. *Kv Sprättebrunn, Skänninge, Ög*. Rapport. RAÄ.
- Svensson K. 1979. *Kv Sprättebrunn, Skänninge, Ög*. Rapport. RAÄ.
- Ternström C. 2001. *Linköpingsgatan, kv Sprättebrunn*. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport 119:2001. Östergötlands länsmuseum.

Tekniska uppgifter

Gata	Linköpingsgatan, invid Järnvägsparken
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 5
Ekonomisk kartans blad	085 41 (8F 4b Skänninge)
Koordinater	X6474849-6474856, Y1458190-1458203
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslut	Muntligt 2008-11-28
Länsstyrelsens dnr	Saknas, akut ärende
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
Länsmuseets dnr	552/08
Länsmuseets projektnr	530892
Uppdragsgivare	Tekniska kontoret, Mjölby kommun
Kostnadsansvarig	Tekniska kontoret, Mjölby kommun
Fältarbetsledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbete	2008-11-27
Totalt undersöktes	ca 12x4 m
Foto	Digitala foton
Fynd	ÖLMC4429 (murbruksprover)
Analyser	Nej
Grafik	Lasse Norr/Ann-Charlott Feldt
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2009:3 © Östergötlands länsmuseum

- 1 Asfalt.
- 2 Bärlager. Sand/grus.
- 3 Matjordslager. Påfört.
- 4 Siltlager. Påfört.
- 5 Stenläggning. 0,05-0,10 m stora stenar.
- 6 Sättilager. Sand/grus med kalkbruk och tegelkross.
- 7 Kulturlager. Fet, lerig, mörk kulturjord med stenar, troligen flerskiktad.
- 8 Stenläggning. Glesare än L5, 0,05-0,20 m stora stenar
- 9 Undergrund. Siltig lera.

Profil mot SSV

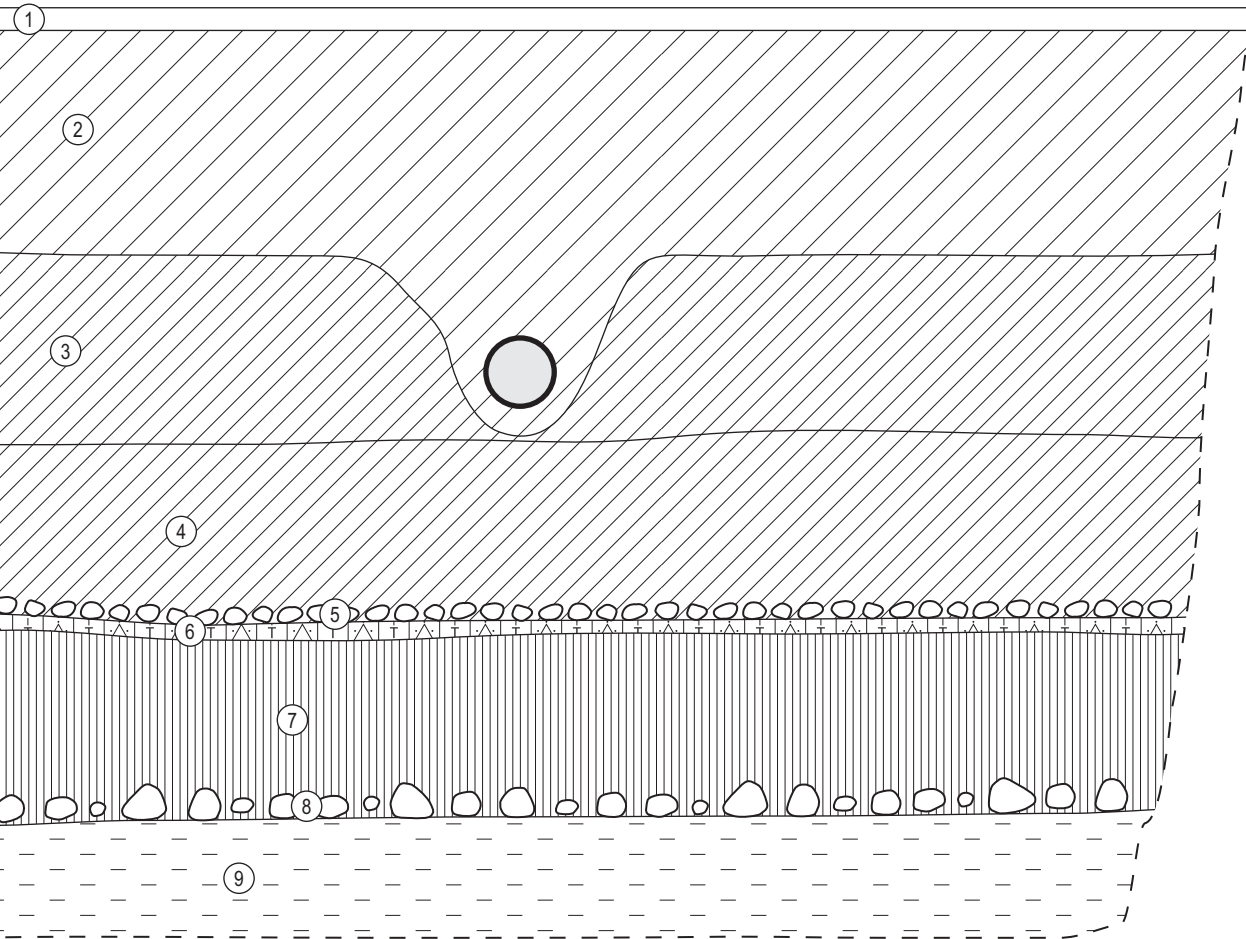
Stakethörn

3

2

1

0m

Linköpingsgatan
Skänninge stad
Mjölby kommun, Ög
RAÄ 5
Profilritning
Skala 1:20
Dnr 552/08
2008-11-27 Ann-Charlott Feldt
Renritning Lasse Norr

Under november 2008 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i samband med en akut vattenläcka i Linköpingsgatan vid Järnvägsparken i Skänninge. Arbetet utfördes akut på uppdrag av Tekniska kontoret, Mjölby kommun.

Längs schaktväggen mot Järnvägsparken i söder framkom en ostörd stratigrafi med fet lerig kulturjord och två nivåer med stenläggningar på 1,60 respektive 2,10 m djup under befintlig gatunivå. Undergrunden, som består av lerig silt, framkom på 2,20 m djup.